

باسمه تعالی

عنوان کرسی: نگاهی نو به نظریه مردم سالاری دینی امام خامنه ای

ارائه دهنده: حجت الاسلام دکتر سینا علوی تبار (مدرس جامعه المصطفی العالمية)

ناقد اول: حجت الاسلام مصطفی جعفرپیشه فرد (هیئت علمی جامعه المصطفی العالمية)

ناقد دوم: حجت الاسلام دکتر سید حسین شفیعی دارابی (استادیار جامعه المصطفی العالمية)

مدیر کرسی: حجت الاسلام عباسعلی براتی (استادیار جامعه المصطفی العالمية)

مکان: دانشگاه مجازی المصطفی

زمان: یک شنبه (۱۵ بهمن ۱۴۰۲)، ساعت ۱۳

در این کرسی که با تلاوت آیاتی از کلام الله مجید آغاز گردید، در ابتدا مدیر کرسی با ارائه ضوابط و نحوه مدیریت کرسی به تبیین مسئله پرداختند و سپس از حجت الاسلام دکتر علوی تبار به عنوان ارائه دهنده کرسی درخواست نمودند که مطالب خود را ارائه نمایند.

در ادامه، ارائه دهنده حجت الاسلام دکتر علوی تبار به بررسی رویکرد مدنظر خویش نسبت به موضوع کرسی پرداختند و موضوع را به شرح زیر بررسی نمودند:

مردم سالاری دینی مدلی از حکومت است که بر مشروعیت الهی-مردمی حکومت مبتنی بوده و درعین حال که خواست و اراده حضرت حق را مقدم می‌داند به خواست و اراده مردم نیز اصالت بخشیده و معتقد است مردم در تشکیل، تداوم، کارآمدی و شکوفایی حکومت نقش اصلی ایفا کرده و در حقیقت صاحبان و ناظران اصلی حکومت هستند.

نظریه مردم سالاری دینی توسط امام خمینی پایه‌گذاری شده و بعد از ایشان امام خامنه‌ای این نظریه را ارتقا، تبیین و استمرار داده‌اند. هدف این پژوهش تقریر، تبیین و تفسیر جدیدی از نظریه مردم سالاری دینی امام خامنه‌ای است. در این مقاله با روشی توصیفی-استنباطی و تفسیری ابتدا به ارائه تبیینی جامع و در عین حال مختصر به اصل مفهوم مردم سالاری و مفهوم دین پرداخته و سپس مفهوم مردم سالاری دینی از نگاه امام خامنه‌ای را مورد تحلیل و بررسی قرار داده و روشن ساخته ایم: از نگاه ایشان حکومت مردم سالاری دینی بر سه پایه‌ی اصلی استوار است و هر گاه یکی از این سه پایه و شاخصه موجود نباشد

حکومت مردم سالاری دینی نیز از بین می رود. این سه پایه به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: تحقق صلاحیت‌های علمی، مدیریتی، بصیرتی و اخلاقی در کارگزاران نظام مردم سالاری دینی؛ تشکیل حکومت با رضایت و مشارکت عمومی مردم؛ کارآمدی نظام مردم سالاری دینی. در پایان ضمن تحلیل و تبیین اشکال پارادوکسیکال بودن مفهوم مردم سالاری دینی، نقدی جامع در طی نُه پاسخ علمی و متقن ارائه کرده ایم.

«مردم سالاری دینی» کلیدواژه ای است که امام خامنه ای در سال ۷۹ برای اولین بار آن را مطرح کرده و از آن به بعد مرتباً در سخنرانی‌های متعدد به تبیین و اثبات آن پرداخته‌اند. این میزان از تکرار، نشان از توجه خاص ایشان به مدل حکومتی مردم سالاری دینی است. نظریه مردم سالاری دینی امام خامنه ای، اصلی ترین عامل تثبیت کننده انقلاب اسلامی است و الگویی جدید از مدیریت و حاکمیت را ارائه می دهد که با ارزش ها و مبانی دینی تعارض نداشته و تمامی انسان ها را به سرمنزل سعادت دنیوی و اخروی می رساند.

نظریه مردم سالاری دینی امام خامنه ای شرح، ارتقاء و نگرشی جدید به نظریه جمهوری اسلامی امام خمینی محسوب می شود که به صورت پراکنده در سخنان ایشان و در برخی از کتب و مقالات موجود است.

اما امتیاز پژوهش حاضر اولا ارائه تقریر و تبیین جدید از نظریه مردم سالاری دینی امام خامنه ای و ثانیاً ارائه جامع ترین نقد های علمی بر شبهه پارادوکسیکال بودن مفهوم مردم سالاری دینی است.

سوال اصلی این پژوهش چیستی نظریه مردم سالاری امام خامنه ای است. اما سوالات فرعی عبارتند از: چیستی مردم سالاری؛ چیستی دین؛ چیستی شاخصه های مردم سالاری دینی و امکان یا امتناع مفهوم مردم سالاری دینی. مردم سالاری چیست؟

مردم سالاری یعنی حکومت برای مردم، در مقابل حکومت بر مردم. در حکومت برای مردم، مردم صاحب حق هستند و حکومت موظف و مکلف است حقوق مردم را ادا کند. مردم در این نوع از حکومت نقشی اساسی در مشروعیت حکومت دارند. در حکومت های دموکراسی، مشروعیت قدرت، تنها بر رضایت مردم در پیروی از حکومت مبتنی بوده و فرض بر آن است که مردم از روی رضایت، نه ترس و اجبار، از حکومت پیروی می کنند.

دین

دین جزء مفاهیمی است که معنا و تعریف آن همواره معرکه آراء بوده و نظرات گوناگونی درباره آن مطرح شده است. به قول یکی از اندیشمندان غربی حتی ارائه فهرست ناقص از تعاریف دین غیرممکن شده است. در قرآن کریم کلمه دین بیش از ۹۰ بار تکرار شده است. دین به صورت جمع ادیان به کار نرفته و شاید علتش آن است که دین همانند نور، حقیقت واحد ولی دارای مراتب مختلف است.

معانی دین در آیات قرآن عبارت است از:

(۱) پیروی از یک راه و رسم اعتقادی (۲) تصدیق خداوند متعال، رسول، کتاب، قیامت و معاد (۳) تسلیم شدن در برابر الله تبارک و تعالی و ...

دین یک سلسله معارف علمی است که اعمالی را به دنبال دارد و می‌توان گفت: دین اعتقادات است و اعتقاد و ایمان از امور قلبی بوده و اکراه و اجبار بر آن‌ها حکومت نمی‌کنند.

مردم سالاری دینی

مردم سالاری دینی کلیدواژه ای است که امام خامنه ای در سال ۷۹ برای اولین بار مطرح کرده و از آن به بعد در ادبیات سیاسی ایشان و سایر سیاستمداران انقلاب اسلامی ایران به وفور مورد استفاده قرار گرفت.

مردم سالاری دینی مدلی از حکومت است که درعین حال که خواست و اراده الهی را مقدم می‌داند به خواست و اراده مردم نیز اصالت بخشیده و قائل است: حق مشارکت در سرشت آدمی قرار داده شده است و کسی آن را نمی‌تواند از بشر بگیرد تا بخواهد مجدداً و با اعتبارات و قراردادهای گوناگون به انسان اعطا کند. «مبنای مردم سالاری دینی با مبنای دموکراسی غرب متفاوت است، مردم سالاری دینی که مبنای انتخابات ماست و برخاسته از حق و تکلیف الهی انسان است، صرفاً یک قرارداد نیست؛ همه انسان‌ها حق انتخاب و حق تعیین سرنوشت دارند. این است که انتخابات را در کشور و نظام جمهوری اسلامی معنا می‌کند. این بسیار پیشرفته‌تر و معنادارتر و ریشه دارتر از آن چیزی است که امروز در لیبرال دموکراسی غربی وجود دارد» این نوع از حکومت که به معنای واقعی کلمه سبب سالار بودن مردم می‌شود، توسط معمار کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی رحمه الله پایه‌گذاری شد و توسط امام خامنه‌ای مد ظله العالی ارتقاء، تبیین و استمرار پیدا کرد.

برای تحلیل و تبیین همه جانبه نظریه مردم سالاری دینی اولاً باید مبانی این نظریه به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد که به اعتقاد نگارنده، شش بحث مبنایی می‌تواند در بخش مبنایی نظریه مردم سالاری دینی مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد:

(۱) الله شناختی و اثبات توحید در ربوبیت تکوینی و تشریحی.

(۲) دین و دنیا و وجوب سریان دین در تمام ابعاد گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و فردی.

(۳) انسان شناسی و اثبات ذاتی بودن اختیار برای انسان و اینکه انسان‌ها نقش اصلی در سرنوشت خود دارند.

(۴) حکومت اسلامی و بحث ضرورت ایجاد و بقاء آن.

(۵) ولایت فقیه و نقش مردم در نظریه انتصاب و انتخاب.

(۶) آیات و روایت‌های اثبات کننده مردم سالاری دینی.

ثانیاً شاخصه‌ها و مؤلفه‌های نظریه مردم سالاری دینی کاملاً منقح شوند.

با تبعی که نگارندگان در مجموعه آثار و سخنان امام خامنه‌ای مد ظله العالی داشته است این نتیجه حاصل شده که ۱۲

شاخصه و مؤلفه برای حکومت مردم سالاری دینی لازم و ضروری است؛ این ۱۲ شاخصه عبارتند از:

۱) مشروعیت الهی و مردمی حکومت؛ ۲) عدالت محوری؛ ۳) خدمت مداری و خادم بودن مسئولین؛ ۴) مردم داری و نبود فاصله بین مردم و دولتمردان و تحقق ارتباطی عمیق میان مردم و حکومت؛ ۵) آزادی واقعی؛ ۶) شایسته سالاری و صلاحیت های لازم دینی در کارگزاران حکومت اسلامی اعم از علم، تقوا و بصیرت؛ ۷) انتخابات و ضرورت روی کا آمدن همه مسئولان از طریق انتخابات (مشارکت عمومی)؛ ۸) کارآمدی و توانایی حکومت اسلامی؛ ۹) نظارت مردم بر حاکمان و مطلع کردن مردم از جریان های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و...؛ ۱۰) نفی استبداد و استعمار؛ ۱۱) دین مداری و تسلیم شدن در مقابل ارزش های دینی؛ ۱۲) قانون محوری.

ثالثاً اصلی ترین نظریه رقیب نظریه مردم سالاری دینی یعنی همان مردم سالاری و دموکراسی غربی، مورد تحلیل و نقد اساسی قرار گرفته و ناکارآمدی آن در مرحله عمل نیز مشخص شود تا در مقام مقایسه با مردم سالاری غربی، صلاحیت ها و امتیازهای نظریه مردم سالاری دینی آشکار شود.

مردم سالاری یا همان دموکراسی عبارت است از دخالت مردم در حکومت. این دخالت به صورت با واسطه و توسط انتخاب نمایندگان صورت می گیرد. دین نیز عبارت است از مجموعه ای از احکام و اعتقادات که برای زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی تمام آحاد مردم برنامه مشخصی داشته و هدفش تأمین سعادت دنیوی و اخروی انسان ها است.

مردم سالاری دینی مفهومی بسیط و نوظهور بوده و کاملاً مستقل از مردم سالاری و دموکراسی غربی است. مردم سالاری دینی مدلی از حکومت است که با تکیه بر مبانی قطعی و عقلی همچون توحید در ربوبیت تشریحی و ذاتی بودن حق تعیین سرنوشت برای انسان ها معتقد به مشروعیتی ترکیبی برای رسیدن به خیر و صلاح دنیوی و اخروی آحاد مردم است.

مردم سالاری دینی از حیث مبانی، شاخصه ها و مؤلفه ها با مردم سالاری و دموکراسی غربی متفاوت است. اما در میان شاخصه ها و مؤلفه های متمیز مردم سالاری دینی از مردم سالاری و دموکراسی غربی سه شاخص اهمیت ویژه ای دارند: الف) تحقق صلاحیت های علمی، مدیریتی، بصیرتی و اخلاقی در کارگزاران حکومت اسلامی؛ ب) تشکیل حکومت با رضایت و انتخاب و مشارکت عمومی مردم؛ ج) کارآمدی حکومت مردم سالاری دینی. از نگاه امام خامنه ای مد ظله العالی این سه مؤلفه پایه های مشروعیت نظام مردم سالاری دینی هستند و اگر یکی از این مؤلفه ها از بین بروند نظام مردم سالاری دینی نیز مشروع نخواهد بود.

میان آموزه های قطعی دین و نیازهای واقعی آحاد مردم و حکومت ها همراستایی بوده و دین برای تمام نیازهای واقعی انسان از جمله نیازهایی که مربوط به زندگی اجتماعی مردم است، برنامه دارد. دین اصلی ترین رقیب دیکتاتوری و استبداد هوسرانان عالم بوده و مردم سالاری روشی را قبول کرده و به آن حکم می کند. از این رو مفهوم مردم سالاری دینی به هیچ وجه خود متناقض نیست و اساساً اگر ملتی با خواست و اراده خود خواستار اجرای تعالیم و احکام دین باشند، به حکم خود دموکراسی، مردم سالاری دینی باید محقق شود.

پس از ارائه تفصیلی حجت الاسلام دکتر علوی تبار، ناقد اول حجت الاسلام مصطفی جعفرپیشه فرد در مقام طرح برخی اشکالات به بیان مطالب زیر پرداخت:

- مستندات سخن و نظر رهبری بایستی آورده شود.
- نگاه نو را ندیدیم و متوجه نشدیم که چیست؟
- مشروعیت ترکیبی چیست؟ خدا و مردم؟ این چگونه ممکن است.
- از بحث ژورنالیستی بایستی پرهیز کرد، از مخالفین هم مثلاً از آقای حائری از کتاب حکمت و حکومت هم میاوردید خوب بود.
- تحلیل داشته باشید و نقل قول تنها کافی نیست.
- ادل الدلیل علی امکان شی وقوعه، جواب امکان پذیری مردم سالاری نیست.
- در مقاله علمی- پژوهشی، نظریه پردازی به این شیوه استدلال مناسب نیست.
- مردم سالاری دینی آقای خامنه ای همچنان خام است و احتیاج به تبیین و عمق دارد، ایشان تالیف و تدریس در این زمینه نکرده است و با آن درگیر نشده است.
- کارآمدی یک چالش اصلی است، با این مشکلات بایستی تبیین شود.
- درباره جمع بین مردم سالاری و ولایت فقیه چیزی نفرمودید.
- در بحث علمی از ایشان دفاع می کنم.

در ادامه جلسه، نوبت به ارائه مطالب و نقد ناقد دوم رسید که حجت الاسلام دکتر سید حسین شفیعی دارابی به موارد زیر پرداختند:

- نکات مثبت همچون انتخاب مناسب در زمان مناسب و چالشی بودن از ویژگی های مقاله است.
- ما مقام اثبات را کار داریم و ارائه دهنده هم در مقام ثبوت بسیار عالی است و خیلی کار کرده اند، اما در این مقاله من نگاهی نو و چیز جدیدی را ندیدم، نه در مفهوم و نه در شاخصه ها.
- نظریات پراکنده ای از ایشان آمده است، چیستی، شاخصه، مبانی را آوردید یا مستند یا شبهات مرتبط با مردم سالاری دینی، کدام نوآوری است؟
- مقاله با عنوان خیلی هم خوانی ندارد.
- درباره مفهوم و منابع خیلی عنایت نداشته اید، مفهوم شناسی خیلی مختصر است. کلمه به کلمه آن حرف دارد، پیشینه را هم درست مطرح نکرده اید.

- پیشینه اعم و عام، اخص و خاص ، ۴ نوع پیشینه اند که اهل فن معرفی کرده اند، مقالات بسیاری در این باره هست که شما نیاورده اید.
- چیستی و دلیل قرآنی و روایی را می آوردید چیز جدیدی می شد.
- من کلیت تعبیر ایشان را قبول ندارم که آقای خامنه ای درگیر نشده اند.
- شاخصه هایی که آوردید خیلی دایره وسیعی دارد که نمیدانیم به کجای آن پردازیم.
- در بحث دفع شبهات، یک شبهه را مطرح کردید، آیا فقط روی آن تمرکز کردید؟
- در جمع بندی ها امتیاز پژوهش حاضر را تبیین جدید دانسته اید.
- مخاطب می خواهد پاسخ دهی به سوال اصلی را بفهمد، شما چه پاسخی دادید؟
- سوالات فرعی هم دارای اشکال است و مناسب نیست.
- امتیازی در این مقاله نیست و صرفا ادعاست.

در انتهای جلسه نیز ضمن طرح پرسش های حضار و سایر مطالب طرح شده توسط ناقدین، ارائه دهنده به انتقادات و سؤالات پاسخ داده و با جمع بندی مدیر کرسی، جلسه با ذکر صلوات بر محمد و آل طاهرینش به پایان رسید.